

יצירתו של נ. שחם

מאת דניאל בן-נחום

נתן שחם — אחד מחבורת הסופרים שיצירתם ביכרה בתקופה טראגית ורבת-עלילה, תקופת מלחמת-העולם ושור-את-ישראל על סף עצמאותו המדינית — והבשילה פירותיה במציאות מור-כבת, רבת-ניגודים ורצופת הפכים, במ-דינה מתהווה ובעם מקבץ גלויותיו, נוכח עולם מסוכסך, שסוע בין משטרים עוינים, מיטרף בין אימת-חורבן לחבלי גאולה.

בסקירה ראשונה נראה הרקע המשור-תף לסופרים בני הדור הזה: החייתו הדינאמית של היישוב והחי הגוער הח-לוצי "בימים ההם", הקיבוץ, המאבק, הפלמ"ח, מלחמת-העצמאות, דמות החב-רת הישראלית, על הקיטוב הסוציאלי והרוחני שבתוכה, התהליכים החברתיים ופני הדור שלאחר-הקום המדינה. אך על רקע כללי זה של "הספרות הצעירה" נחרתים בכוח שרטוטי דמותו-העצמית של סופרנו. ייחוד-דמותו ניכר כבר בצ-עדי הראשונים על אף ההשפעות השור-גות מבית ומחוץ (של גנסין, עגנון, של פרוסט, גויס ודומני אף של סארטר): זה חיתוך-הדור המיוחד, ה-סיגנון העצמאי המובהק השופע שני-ת-וחכמה, והלירי-בתוך-תוכו; זו דר-כו המקורית (אם כי לא תמיד משכנעת) בפתרון בעיות יצירותיו, גם בכתפו את משא-הכלל הוא דורך בשבילו המיוחד, על אחריות עצמו.

מראשית דרכו כסופר שוחה נ. שחם נגד הזרם. בשעה שספרותו הצעירה ה-סתערה לכיבוש שטח-החיים — היום המומש ביד, כדי למצות ברעבון-חושים את חיותו הבלתי-אמצעית, נ. שחם לא הסתפק בכך, וחתר לעומק, לכיבוש המימד השלישי של חיי-הנפש בלי לחשוש להראות "כחטטן" ומחוץ זל-זול במה שיכונה "רוח-הזמן". אכן אמנותו של נ. שחם איננה מופשטת. בדקות ובאמנות רבה מעלה הוא תי-אורי גוף ורקע, מתוך גישה אינטימית והתמוגגות נפשית-חזיתית עם טבע ה-ארץ. בשרטוטים חזקים ועדינים, כחורט במתכת, יודע הוא להעלות ולעצב את דמויותיו, אך לא בכך נקודת-הכובד של סיפוריו, אלא בחריגה המתמדת אל מעבר מזה. הסיפורת העברית הצעירה לפני עשר שנים היתה שבויה במעגלות החחי היומיומי, העלתה על גס את הנאטוראליזם החושפני כתכלית היצירה הספרותית. חיי-היצרים, הבשר ודמיי-עצם החיים — נראו לה כנושא היחיד הראוי לשמו. ההחיה החברתית-האיסטורית הופיעה לכל היותר כרקע כללי, כתפאורה, אך לא כעניין המהווה מצד עצמו מטרה לכיבוש ולעיצוב אמנותי. היה בכך משום זלזול מופלג "ברוחני" שבאדם, באידיאלוגיה המת-גלמת באופיו ובהליכותיו, בזיקתו חמ-הותית לתקופה ולחברה, (העם, המעמד, השכבה הסוציאלי) שצמח מתוכה והוא שייך לחוג-עולמה. כל זה נראה אז גם למוכשרים שבמשמרת הסופרים הצ-עירה כ"סובליציסיטיקה" שכל שומר נפשו כאמני-יוצר ירחק ממנה.

היתה זו ריאקציה לרומאנטיקה "ציר-נית" מזויפת ולפסיכולוגים עקר — ששלטו בכיפה אך בסופו-שלידבר הור-ליכה הבריחה מן הרוחני למבוי סתום. נ. שחם היה בין הראשונים שפרצו את העוגה הצרה, שעגה לה ספרותנו הצ-עירה ואשר נטעו את יצירתם על אפ-קיה של ההתרחשות והפרובלימטיקה ההיסטורית-החברתית, שהחזירו לסיפור הארצי-ישראלי את ההגות, שהיא במיטב ספרות-העולם, עצם-מעצמה של אמנות-הסיפור, כשם שהיא עצם-מעצמה של החיים. אכן לא בכל סיפוריו נמצא האיזון הנכון בין מחשבה למעשה, יש שההגותיות משתרגת ומקפחת את רקמת תחיים והעלילה, אך במיטב יצירתו יש

מיוזג-נאה של הגות ועלילה, של כוח-העיצוב האפי והגיתוח הדק של סבכי-הנפש; של דופק-הדם וחיי החושים וה-אופק החברתי הפתוח.

סיפורו הגדול של נ. שחם — אבן-על פי הבאר — הוא נסיון ראשון ויחיד במינו בספרותנו הצעירה — של הת-מודדות עם בעיות התקופה שקדמה לה, שיצקה בשבילה את המסד החמרי והרר-חני. זהו נסיון מעניין של נציג הדור החלוצי החדש לניכוח עם דור "אבות" של התנועה החלוצית, על מורשתו וה-גותו, ארחו ורבעו. ניכוח כוח כזה לא ייתכן אלא מתוך זיקה שבמהות, מתוך הרגשה של המשכיות, אך גם מתוך חופש פנימי; מתוך אהבה — אך ללא משוא-פנים. הרי זה נסיון לראות את העבר-הקרוב, הנלפת והכרוך אחריו, בעיניים חדשות, לבחון ערכו של מט-בעות מקובלות, לתהות על קנקנם של חזיונות מקודשים. לא נעמוד בזה על פרטיו של הספר, לא נבחן את מעלותיו ומורדותיו, אלא נציין את נקודת מו-צאו: כך מסייר את גחלת-אבותיו היר-רש הנאמן, הזכאי והחייב לאמוד את נכסיו, לפי ראות-עיניו שלו. אבן על פי הבאר, אף הוא כולו שחיה גר-עזה נגד הזרם, נגד הנטיה השוררת-כיום בספרותנו ובחיינו הציבוריים — ההתנכרות לעברנו הקרוב והאדישות למורשתו, הבריחה מעצמו.

עמדנו על אחת הסתירות הפנימיות, כביכול, המשלימות זו את זו ביצירתו של נ. שחם — הדגשת המשכיות היס-טוריות מזה, והתקוממות על השיעבוד הפנימי הכרוך בקבלת-מרותה מזה, וסתירה שניה — בין ההפנמה הפסי-כולוגית ובין הנטיה למתח באינטריגה, להשתלשלות מאורעות בלתי-צפויה (ראה "תמיד אנחנו"); סתירה שלישית — בין הספקנות הרבה, לגבי שלימותו הפ-נימית ואפשרות השתלמותו של האדם — טרי נסיונו של דור מפוכח, למוד אכזבות — ואמונה בישנות אך מוצקה — באיזה "אף-על-פי-כן" שלאחר יאוש, ביכולתו של האדם להתגבר על עצמו על חולשתו ומגבלותיו. כף הזכות וכף החובה עדיין מעויינות בעולם, ועוד תיתכן הכרעה לכף זכות, גם כשחרב חדה מוחצת על הגוואר לא כלו כל הקצין.

ואם המצי לומר יש בהתבוננות זו ממידת הסלחנות, ההשלמה עם הרע — לא מיניה ולא מקצתיה! אין דומה לנ. שחם בספרותנו בהוקעת הנגעים של החמורים שנתלחו לעצמאותנו. הנהגות והזחנתות של גורפירוחים אצים-להעשיר, הקשיתות והשחיתות של סקידים מתנכרת, הקארייריזם של קצינים רודפ-כבוד וחסרי-כבוד — כל אלה מצאו בנ. שחם את מבקדם חסרי-הרחמים. אכן נ. שחם אינו רק סופר בעל-מחשבות, אלא גם סופר בעל-מלחמות: ספרא וסי-פא

מקום מרכזי תופס ביצירתו של נ. שחם הקיבוץ, זו גולת הכותרת של הפעל החלוצי-ההתיישבותי בארץ. הקיבוץ כבר זכה בספרותנו לתיאר-רים רבים ונרחבים, אך מעטים הסופ-רים שלנו בעומק בעיותיה המיר-הדות. סיפוריו של שחם — שכונסו ב"שיכון-חתיקים" — אינם פוסחים כמעט על אף בעייה המטרידה את התנועה הקיבוצית בימינו: בעיית שילוב-הדור-רות, זיקנים וצעירים, הניגוד המהותי בין ערכי-הקיבוץ ובין הסביבה הקאפי-טאליסטית, שהוא נזקק לה ולאמצעיה, בעיית-החבירה והמשפחה החינוך חמ-שותף התינוק, הקליטה ופרי-ופרי —

הרי לך כמעט מכלול הבעיות שחן מכבשונו של הקיבוץ. בעיות אלו הועלו בסיפורים לא על דרך השיגרה וההכללה, אלא מתוך ראייה נועזה של הדברים ביחסם ובג-רויים הקונקרטי-המציאותי, חשיפתם ב-איזמל של גיתוח-קרה, מבלי להתעלם מכל כבדם האנושי. ראייה כזו עלולת אולי לקומם מישהו — אך היא עשויה אף להזהיר מפני מגמות התפתחות מסוכנות, להצביע על מקומות-תורפה ו"צחארי-בקבוק" בחברה הקיבוצית, ל-הפרות את המחשבה ולהעמיקה. והרי אכן אלה מאמרים וסיפורי-הקנון, ש-נתחיי-חיים מפרטרים, שאינך יכול להת-עלם מהם וממציאותם. איני בא לגמור את ההלל על כל הסיפורים שבקובץ זה, השונים ברמתם האמנותית. אלא לעמוד על כובד-הראש, על המצפוניות שבהם. המספר, נאמן הקולקטיבי הח-לוצי, הוא, אולי, האינדיבידואלי, ה-אישי ביותר בין סופרינו. ואין הימה-קול המצפון הקיבוצי הינו תמיד קול היחיד, שאם-לא-כן הוא נעשה פלסטר-אך מאיך יוצא הוא תמיד לרשות הרבים, שכן עניינו הוא — בחשבון אחרון-היחס שבין אדם לחברו, שבין אדם לחברה.

פעמים אני תוהה עי-פרסים ספרותיים.

בכך. אין הם בגדה-כאותם פרסים שני-הבריות מה שא-שכן גם אם יתר-יתבטלו כל הפי-די פוריש-דומני שהיצירו-בתיבות יכר-תינוק. ביאליק, ה-וכן אינם יכול-מספר לפני-הפרסים הניתנים-השקבל-ריות, לפי שאין-הוא-בין אנ-שים ההולכים איש בנתיבו, ורק באחדותם הם יוצרים ערכים של תרבות. המטפס בהרים המהלך גישור — אין הישגיהם נמד-דים באמת מידה אחת. אם כן מה הם: אפשר לראות במתן פרס ספר-תי מעין חגיגה באקראי, לכבודת של ספרות, שהחולין שלה רצופים חגים של בדידות, וכאן הם יוצאים לרשות הרבים. ואפשר — סמל למעין השתת-פות של קהל הקוראים בתהליך היצירה, בחומר וברוח, בדעה ופ-זיקה לנבטי תרבות. וכך — הפורס מן הציבור, מל-שון פרס, אינו פורש ממנו.

נתן שחם